

СУТЬ НАВЧАЛЬНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті проаналізовано суть навчальних умінь, формування яких здійснюється безпосередньо в навчальній діяльності, а також виділені основні положення навчальної діяльності.

Ключові слова: навчальна діяльність, навчальні уміння, навчальні дії, уміння, навички.

В статье проанализирована сущность учебных умений, формирование которых осуществляется непосредственно в учебной деятельности, а также выделены основные положения учебной деятельности.

Ключевые слова: учебная деятельность, учебные умения, учебные действия, умение, навыки.

The paper explores the essence of educational skills, the formation of which is directly in the educational activity, and also highlighted the main provisions of Education.

Key words: training activities, training skills, training actions, abilities, skills.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем вищої освіти є організація такого процесу навчання, який міг би бути підґрунтям формування навчальної та професійної діяльності. Навчальна діяльність є основною діяльністю для студентів, а проблема розвитку навчальних умінь є однією з центральних, оскільки ці вміння розглядаються як основні та такі, що впливають на успішність професійної підготовки та майбутньої професійної діяльності. Проте невирішеною частиною цього досить актуального питання залишається визначення ефективних і перспективних підходів щодо формування навчальних умінь майбутніх учителів.

Мета статті – проаналізувати суть навчальних умінь, формування яких здійснюється безпосередньо в навчальній діяльності, виділити основні положення навчальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Основою поняття «навчальна діяльність» є положення про діяльність, які розроблені Л. Виготським, В. Давидовим, Д. Ельконіним, О. Леонтьєвим, С. Рубінштейном та ін. Так, Д. Ельконін уважав,

що навчальна діяльність – це особлива діяльність школяра, свідомо спрямована ним на здійснення цілей навчання і виховання, що прийняті ним в якості своїх особистих цілей [14]. Це така діяльність, за словами Д. Ельконіна, в результаті якої відбуваються зміни в самому учневі. Предметом навчальної діяльності є досвід самого учня, який перетворений у навчанні за рахунок присвоєння елементів соціального досвіду. Продуктом навчальної діяльності є сам учень: його знання, вміння, якості, здібності [14].

Як і будь-яка інша діяльність, навчальна діяльність уключає три основні компоненти: мотиваційний, змістовий і операційний.

Навчальна діяльність має цілісний характер і включає такі етапи: виникнення потреби, цілепокладання, планування діяльності, конкретне виконання плану (здійснення практичних дій), самоконтроль і задоволення потреби шляхом використання створеного продукту діяльності.

Відповідно до даного уявлення про навчальну діяльність, її структуру можна представити таким чином: навчальний пізнавальний мотив → навчальна задача → навчальні дії → самоконтроль → самооцінка.

Необхідно також розглянути питання формування в учнів навчальних дій. В. Давидов вважає, що існує низка навчальних умінь, які відповідають тим діям, за допомогою яких реалізується навчальна діяльність [2]. В. Давидов і Д. Ельконін виділили такі навчальні дії: виокремлення проблеми з поставленого навчального завдання; виявлення загального способу вирішення проблеми; моделювання загальних відносин навчального матеріалу і загальних способів вирішення навчальної проблеми; конкретизація загальних способів дій і відносин; контроль за ходом і результатами навчальної діяльності; оцінка відповідності ходу і результату діяльності учнів щодо поставленої навчальної задачі і проблем, що впливають з цього завдання.

Суть поняття «уміння» розкривається психологами у світлі концепції загальної організації діяльності О. Леонтьєва: «Уміння – це процес, послідовність дій, окрема діяльність, що входить до складу діяльності людини; складна стійка освіта, спосіб діяльності людини, психологічна властивість

особистості, що стала внутрішньою можливістю найбільш успішного виконання діяльності, здатність» [8].

Психологи зазначають, що вміння – це «надзвичайно складне структурне поєднання чуттєвих, інтелектуальних, вольових, емоційних якостей особистості, що формуються і виявляються у свідомому, доцільному, успішному здійсненні всієї системи перцептивних, розумових, мнемічних, вольових, сенсомоторних та інших діяч, що забезпечують досягнення поставленої мети, діяльності в мінливих умовах її протікання» [4].

Проте, психологи виділяють однакові властивості, що характеризують уміння: більшу, в порівнянні з навичками, рухливість; проблемний характер; свідомий характер виконання дій з можливістю переходу по мірі вдосконалення умінь у творчість.

Ми підтримуємо точку зору вчених, які під умінням розуміють складне психологічне утворення, що характеризується здатністю людини реалізувати знання в дії з урахуванням конкретних умов діяльності.

Педагоги поняття «уміння» пов'язують з усвідомленою і творчою діяльністю. Так, В. Сластьонін зазначає, що «уміння мають свідомий характер виконання дії з можливістю переходу в творчість» [13].

Дане розуміння уміння знаходить відображення в низці інших визначень: підготовленість до свідомого виконання дій, спрямованих на вирішення поставлених завдань; способи виконання дій, що відбуваються на основі отриманих знань та які потребують повного усвідомлення всіх виконаних операцій, що входять до складу дії; володіння системою дій (операцій), яка володіє достатньою гнучкістю для того, щоб кожного разу в нових умовах індивід був здатний здійснювати ці дії.

Є. Ільїн під умінням розуміє здатність людини адекватно до своїх прагнень і ситуації задовільно формувати та вирішувати деяке коло споріднених завдань [4]. Діапазон різноманітності, варіацій завдань з цього кола може бути більше або менше – відповідно більш або менш широкими є вміння.

У той же час К. Платонов умінням називає «здатність встановлювати взаємовідносини між метою діяльності, умовами і способами її

виконання» [12].

Н. Левітов під умінням розуміє «успішне виконання дії або більш складної діяльності з вибором і застосуванням правильних прийомів роботи з урахуванням певних умов» [7].

Але існує й інша точка зору, відповідно до якої тільки знань про прийоми та способи дій недостатньо, необхідно ще і «знання головних особливостей своєї справи в цілому». Ці знання також уключаються в структуру діяльності [9].

На відміну від навичок, що забезпечують виконання діяльності в незмінних умовах, уміння характеризуються «варіативною адекватністю» «способів досягнення цілей стосовно мінливих умов діяльності». Останнє можливе тому, що вміння забезпечується синтезом особистісних властивостей (розумових, чуттєвих, вольових) і є засобом свідомої, цілеспрямованої, довільної, творчої діяльності.

Працюючи над проблемою діяльності, Б. Ломов звертається до суті уміння і навички, зазначає, що ці поняття не тотожні: «Уміння являє собою складне психічне утворення... Воно формується на основі системи навичок, що відносяться до одного і того ж виду діяльності» [9]. Вчений вважає, що вміння включає не тільки рухові, але і розумові дії: «Вміла дія» – це завжди дія зі знанням справи (знання того, як виконати ту чи іншу дію, і знання головних особливостей своєї справи в цілому). До того ж Б. Ломов зазначає, що для навички як автоматизованої дії характерна стереотипність. Вміння, навпаки, виявляється у вирішенні нових завдань: «Воно передбачає хороше орієнтування в нових умовах і виступає не як просте повторення того, що було засвоєне в минулому досвіді, а включає в себе момент творчості» [9].

На думку Є. Мілеряна, уміння найтісніше пов'язані зі здібностями, які, з одного боку, є способом їх реалізації, з іншого, – умовою їх подальшого розвитку. При цьому уміння висвітлюють ще одну дуже важливу особливість професійних здібностей – їх практичний дієвий характер [11].

Дослідження Г. Вергелес і О. Раєва свідчать про можливість і необхідність формування в процесі навчальної діяльності розумових дій: конкретних, що

формуються і виявляються в процесі оволодіння певним навчальним матеріалом, при вирішенні певних навчальних завдань; загальних, що характеризуються відносною незалежністю від змісту вирішуваного завдання, але мають структурну подібність [1].

Підстави для класифікації дій (на стадії оволодіння – умінь) обираються різні. О. Раєв класифікує дії, по-перше, з точки зору провідного психічного процесу (перцептивні, мнемічні, розумові), по-друге, по провідній функції (орієнтовні, виконавчі та контрольні дії), по-третє, за ступенем їх стандартизації та допустимої формалізації (дії типів алгоритмів, алгоритмічних передумов), по-четверте, за ступенем узагальненості (конкретні і загальні дії) [1].

Існує ще безліч класифікацій умінь, наприклад:

- навчально-організаційні, навчально-інформаційні та навчально-інтелектуальні вміння (Ю. Бабанський);
- пізнавальні, практичні, організаційні, для самоконтролю і оцінки (О. Бобров, А. Усова);
- навчально-організаційні, навчально-інтелектуальні, навчально-інформаційні, навчально-комунікативні (Н. Лошкарьова);
- гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаційні вміння (Н. Кузьміна);
- інтелектуальні, загальнонавчальні і приватні (або спеціальні) вміння: вміння вирішувати завдання; експериментальні та конструкторсько-дослідницькі вміння (М. Тушев, Г. Уманов).

Слід зазначити, що вчені досліджують різні аспекти формування навчальних умінь за допомогою групових форм навчальної діяльності. Так, Г. Даниленкова встановила, що існує принципова можливість формування навчальної діяльності, а, отже, і навчальних умінь на лекційних заняттях з педагогіки [3]. Г. Корсакова розглядає можливості іноземної мови як засобу розвитку навчальних умінь, тому що в процес вивчення іноземної мови закладені сприятливі можливості для формування навчальної діяльності [6]. І. Каждан з'ясовує вплив групового навчання на формування дидактичних умінь у майбутніх учителів [5].

У працях В. Ляудіс [10] і інших ситуація спільної діяльності є засобом формування навчальної діяльності та навчальних умінь. Однак, всі розглянуті підходи стосуються системи «викладач-студент». У той же час дослідження групових форм навчання, колективної діяльності свідчить про те, що вони мають можливості впливу на індивідуальність студента, а також активізують психічні процеси при виконанні групових завдань. Аналізуючи праці вчених, дійшли висновку, що розвитку навчальних умінь, або умінь навчатися сприятиме навчальна співпраця студентів.

Висновки. Основну увагу необхідно приділити навчальним умінням, формування яких здійснюється безпосередньо в навчальній діяльності студентів. У психології вміння визначається неоднозначно: як готовність і здатність виконувати дію у відповідності з поставленими цілями і умовами, як знання в дії, як можливість виконувати дії у співвідношенні з цілями і умовами, в яких людині доводиться орієнтуватися, як здатність людини адекватно своїм устремлінням і ситуації задовільно формувати і вирішувати деяке коло споріднених завдань, як готовність і здатність виконувати дію у відповідності з поставленими цілями та умовами, в яких здійснюється діяльність, як здатність людини виконувати будь-яку діяльність або дію на основі раніше отриманого досвіду. Уміння найтіснішим чином пов'язані зі здібностями, які є, з одного боку, способом їх реалізації, з іншого – умовою їх подальшого розвитку.

У низці робіт розглядаються способи і умови формування та розвитку навчальних умінь у школярів і студентів. У якості ефективних і перспективних підходів називаються проблемне навчання, інтерактивні методи, групові форми навчання, проектна методика, спільна навчальна діяльність тощо.

Література

1. Вергелес Г.И. Дидактические основы формирования учебной деятельности / Г.И. Вергелес – Л., 1989. – 74 с.
2. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения / В.В.Давыдов – М.: Педагогика, 1986. – 164 с.
3. Даниленкова Г.Г. Формирование учебной деятельности студентов на лекциях по педагогике : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед.

наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Г.Г. Даниленкова. – Калининград, 1995. – 16 с.

4. Ильин Е.П. Проблема способностей: два подхода к ее решению / Е.П. Ильин // Психологический журнал. – М., 1987. – Вып.5. – С. 37-47.

5. Каждан И.И. Формирование дидактических умений у будущих учителей начальных классов в групповой форме обучения: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И.И. Каждан. – Калининград, 1997. – 20 с.

6. Корсакова Г.Г. Формирование учебной деятельности студентов в процессе обучения иностранному языку: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Г.Г. Корсакова . – Калининград, 1997. – 21 с.

7. Левитов Н.Д. Психология труда / Н.Д. Левитов – М.: Учпедгиз, 1963. – 340 с.

8. Леонтьев А.Н. Проблема деятельности в психологии / А.Н. Леонтьев // Вопросы философии. – М., 1972. – № 9. – 95-108 с.

9. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов – М.: Наука, 1984. – 444 с.

10. Ляудис В.Я. Психологические основы формирования письменной речи у младших подростков / В.Я. Ляудис, И.П. Негуре – Кишинев, 1983. – 93 с.

11. Милерян Е.А. Психология формирования общетрудовых, политехнических умений / Е.А. Милерян – М.: Педагогика, 1973. – 229 с.

12. Платонов К.К. О знаниях, навыках, умениях / К.К. Платонов // Сов. педагогика. – М., 1963. – № 11. – С. 38-103.

13. Сластенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность / В.А. Сластенин – М.: Магистр, 1997. – 219 с.

14. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника / Д.Б. Эльконин – М.: Просвещение, 1974. – 64 с.